

הפעלת משטרה בשבת/נעם אלטמן

פתיחה

¹ אחת מהשאלות האקטואליות ביותר בשמירת השבת בימנו היא נושא הפעלת משטרה בשבת. מזה אלפיים שנה, שאלה זו הייתה בבחינת "הלכתא למשיחא". בזמן הגלות לא היה כלל צורך לדון כיצד שוטר יהודי יוכל למלא את עבודתו בשבת, לאיזו קריאה לצאת או לא לצאת, אילו פעולות מותר לו לעשות, האם מותר לו לחזור לביתו לאחר סיום תפקידו בשבת וכו'.

אבותינו יכלו רק לחלום שיום אחד במקום להיזקק לשוטר הגוי, תהיה לנו משטרה יהודית שתיצור לנו 'בעיה' בהפעלתה בשבת. ישנם כאלה שמצרים על המצב, והיו שמחים להפקיד עליו את השוטר הגוי², אבל רבותינו לימדונו אחרת. אנו אוהבים 'בעיות' כאלה, כספנו אליהן תכלית הכסף כבר אלפיים שנה. אשרי חלקנו שעלינו להתמודד עם מורכבויות אלה. בטחוננו נתון לתורת החיים אותה נתן לנו הקב"ה, תורה המחוברת לכל רבדי החיים, אף הקשים והמורכבים, וגם בהם (שמא צריך לומר – ודווקא בהם) מורה לנו את הדרך הנכונה.

סוגיה זו היא מהסוגיות הקשות ביותר לשם שמירת השבת בעידן המודרני. עוד בשנותיה הראשונות של המדינה, ניצת ויכוח ציבורי על צביון השבת במדינת ישראל. נראה שעל אף עשרות השנים שעברו, לא נס ליחן של אותן אמירות נוקבות שהוטחו ברבני הציבור ומנהיגיו.

הרב ישראל רוזן (ספר 'הלכה ציונית' עמ' 370-393), סיכם את מורכבות המשימה העומדת לפתחנו:

"כאשר אנו מעלים את נושא השבת לפאזה הלאומית, לתיפקודה של המדינה היהודית, אנו ניצבים מול הר של שאלות 'לא שערום

¹ מאמר זה מהווה תמצות של מאמר רחב היקף שנכתב וטרם פורסם.

² יעויין במכתבו של הרב זילברשטיין שכתב: "הדרך המובחרת ביותר היא, אילו היינו זוכים, היו בשבת קודש מסתובבים ברחובות העיר שוטרים נכרים, כדוגמת בני ברק, שמסתובבים ברחובותיה שוטרים נכרים". את המכתב המלא ניתן למצוא בכתובת הזו-

<https://drive.google.com/file/d/1e2e73skzLXjR61ZU1Evcdw19Wokamx8W/view>

אבותיכם'. מאז גלותנו מארצנו לא היתה חברה יהודית בעלת עצמאות מדינית ושלטון ריבוני. לא נדרשנו להפעיל צבא, משטרה, כבאות, גורמי מודיעין, שגרירויות, בתי סוהר, בתי חולים, עזרה ראשונה, תחנות כח, אספקת מים, תקשורת, תעשייה כבדה, צי אניות... יש כאן שאלה אמונית נוקבת הקשורה במהות המושג 'תורת חיים', האם תורתנו איננה בת יישום בנסיבות מסוימות? האם היא תורת הפרט ולא תורת הציבור?"

האם ישנו מקור בחז"ל לפיקוח נפש עתידי?

מתוך המכלול הרחב של סוגיית הפעלת משטרה בשבת, השאלה הרלוונטית העומדת לפתחנו, היא: האם ישנו מקור בחז"ל לפיקוח נפש עתידי? כלומר האם חז"ל מתירים חילול שבת דאורייתא בהווה, עקב היתכנות של סכנה עתידית? נביא שתי דוגמאות מעשיות: האם יכולה המשטרה לצאת לקריאה שיש בה הפרת סדר ציבורי בלבד, ללא חשש של סכנת נפשות? האם יכול שוטר (הוא הדין לכל איש הצלה אחר כמו רופא, אחות, מתנדב הצלה וכו') לחזור בסיום המשמרת לביתו, אף במחיר של עשיית מלאכות דאורייתא?

בשני מצבים אלו, לא מדובר על פק"נ קיים, או על חשש כזה. מדובר על מציאות רחוקה מאוד של סכנה. לדוגמה: כאשר מתקבלת קריאה בליל שבת, שבבית השכן שומעים מוזיקה בדציבלים גבוהים. אין חשש לקטטה או פק"נ. האם מותר למשטרה להיענות לקריאה ולטפל במטרד הציבורי? או בסיום המשמרת, האם מותר לשוטר או למתנדב מד"א לחזור לביתו עד סוף השבת? בשתי דוגמאות אלו ישנה בעיה של מלאכה דאורייתא בנהיגה ברכב³.

אמנם ישנם שלמדו היתרים נרחבים להפעלת משטרה בשבת, ממספר סוגיות ברחבי הש"ס. עקב הצורך בקיצור, לא נוכל להאריך בדבריהם, אלא רק לטעון בקצרה, מדוע הלכה למעשה יש קושי לפסוק כהבנתם. במקום זאת נביא מקור

³ הפתרון של רכב חשמלי כמעט ואינו קיים. נהג גוי, גם אינו קיים בכל המקרים. מעבר לבעיה המהותית של ביסוס מערכת ציבורית במדינת ישראל על ידי גויים. לכן ברוב הפעמים מדובר על נהיגת יהודי ברכב רגיל.

מתחדש בחז"ל, ממנו יש יותר מקום ללמוד בסיס הלכתי לנושא של פק"נ עתידי, ולדרך היתר מבוססת בחז"ל להפעלת משטרה בשבת, ובכך לשמירת השבת בימנו.

1. כיבוי גחלת ברשות הרבים

יש שלמדו היתר לעשיית מלאכות דאורייתא בשבת, במציאות בעלת חשש לנזק הרבים בלבד, ללא כל סכנת נפשות, עקב דבריו המפורסמים של בה"ג (ספר הלכות גדולות סי' ז - הלכות שבת פרק כד עמ' קלט), בביאור סוגיית הגמרא (שבת מב.) על היתר כיבוי גחלת בשבת.

לכאורה, הבנה זו לא התקבלה להלכה מכמה סיבות: ראשית, רוב מוחלט של הראשונים הבינו שהיתרו של שמואל חל באיסורי דרבנן בלבד: רש"י (שבת מב.); ריבב"ן (שם); ר' פרחיה (שם); ר"ד (שם); ר' חזקיהו ממגדיבורג (שם); ר"ן (שם); יראים (סי' רעד); ריב"ש (סי' תא) ועוד. שנית, בה"ג לא הסביר מדוע נזק הרבים מאפשר מעבר על מלאכה דאורייתא, הרמב"ן (שם) הוא הראשון שהציע הסבר מחודש לדברי בה"ג, אלא שהוא הביא זאת כאפשרות בלבד, ואף דחה הבנה זו להלכה:

"ותימה הוא איך אנו מתירים מלאכה גמורה משום היזק שלא במקום סכנת נפשות, ושמא כל היזק של רבים כסכנת נפשות חשיב ליה שמואל, אבל אינו נכון".

הר"ן שנוהגים לצטט כהסבר לשיטת הבה"ג, רק חזר על דבריו של הרמב"ן רבו. הלכה למעשה הר"ן לא פסק כך, אלא הלך כשיטת רש"י שמדובר על היתר איסורי דרבנן בלבד. שלישיית, השו"ע (או"ח שלד, כז) שפסק גמרא זו כתב:

"גחלת המונחת במקום שרבים ניזוקים בה יכול לכבותה, בין אם היא של מתכת בין אם היא של עץ, והרמב"ם אוסר בשל עץ".

כלומר, השו"ע לא התיר לעבור על מלאכות דאורייתא, כמו הרמב"ם שאסר כיבוי גחלת עץ, אלא רק כיבוי גחלת מתכת, שכיבויה נאסר מדרבנן בלבד. בדברי הבית יוסף על סעיף זה, לא נזכרה כלל שיטת בה"ג. והרישא בדברי השו"ע גם

להיתר כבוי גחלת עץ היא כדעת ר' שמעון, שבצורה גורפת מתיר כל עוד אין כוונה, בלי קשר לדעת שמואל והמהלך של בה"ג.
אחרוני זמננו שפסקו את העולה להלכה מגמרא זו, התירו רק מעבר על איסורי דרבנן מחשש לנזק הרבים, אך לא איסורי דאורייתא⁴. לדוגמא - שש"כ (כה, ט), ומנוחת אהבה (א, י).

2. חזרת אנשי הצלה בשבת

ישנם שלמדו כי לכל אנשי ההצלה מותר לחזור לביתם, אף במעבר על איסורי דאורייתא, עקב סוגיית הגמרא (עירובין מה). על חזרת היוצאים להציל במקומם. אלא שהלכה למעשה הבנה זו לוקה בחסר. אף לא אחד מהראשונים על אתר, לא פסק שיש היתר לעבור על איסורי דאורייתא בחזרת היוצאים להציל, אלא אם מדובר במקרה של סכנה, עקב נצחון האויבים, או עקב נשיאת כלי הנשק. אילולא זאת אין היתר לחרוג בחזרת היוצאים להציל מעבר לאלפיים אמה.

רובם המוחלט של האחרונים פסק הלכה למעשה, שאין ליוצאים להציל לחזור בסיום ההצלה על ידי עשיית מלאכות דאורייתא. יוצאי דופן הינם החת"ס (ח"ה חו"מ קצד); שאילת יעבץ (א, קלב) והאגרות משה (או"ח ד, פ). אך נראה שלמעשה קשה לסמוך על דבריהם להקל, עקב כמה סיבות: ראשית, דברי אחרונים אלו בנויים בעיקר על דברי הרמב"ם (שבת ב, כג), אך עקב הסתירה בהמשך דבריו (שבת כז, יז), נראה כי יש מניעה הלכה למעשה ליישם את היתרו של הרמב"ם, עד אשר יימצא הסבר מניח את הדעת. כך גם בדברי הטור (או"ח סי' שכט ותז). שנית, היסמכות על קושית הרשב"א ותוס' (עירובין מד:), כי בחזרת אנשי ההצלה נעשה שימוש בהיתרי "סופן משום תחילתן", נתונה לקושי ודוחק עקב מהלך הגמרא שלא מעלה כלל הצעה זו. מסתברים דברי הגרש"ז (פורסם במוריה ניסן תשמ"ג עמ' ככג – קלא), שדברי הרשב"א והתוס' מוסבים על ההיתר ברישא של המשנה,

⁴ נהוג להביא את דברי הרב ישראלי (עמוד הימיני יז), שלמד מדברי בה"ג להיתר מלאכות דאורייתא בעבודת המשטרה. אך הרב ישראלי כתב (שם) – "קשה לסמוך על זה ולעשותו עיקר הטעם להקל", והוסיף שראוי לצרפו כסניף לטעם העיקרי שמדי פעם יגיע האירוע המדובר לידי פק"ג, וזה מכיל מצב של פק"ג גם על כל שאר המקרים, אך לא כהיתר עצמאי.

כלומר על נתינת תחום אלפיים אמה לאנשי ההצלה, ולא על היתר חזרה לבית שגובל באיסורי דאורייתא.

רוב מוחלט של אחרוני זמננו שפסקו את העולה להלכה מגמרא זו, לא התיירו מעבר על איסורי דאורייתא בחזרת אנשי הצלה. לדוגמא - משנה ברורה (תז ס"ק י); מנחת שלמה (א, ח); שש"כ (מ, עט); מנוח"א (ח"א כא, לד); ציץ אליעזר (ש"ת ח"ג ט, ב); תשובות והנהגות (ג, קח); ילקו"י (שבת ד' שלו) ועוד.

3. היתרי סופן משום תחילתן

ישנם שלמדו שיש מקור בחז"ל להיתר איסורים בהווה עקב חשש עתידי. זאת עקב סוגיית הגמרא (ביצה יא): לגבי היתרי סופן משום תחילתן. ניתן לראות שימוש נפוץ בביטוי זה אצל המתירים חזרה בשבת של אנשי הצלה באמצעות מלאכות דאורייתא.

אלא שלכאורה אין ללמוד זאת מגמרא זו עקב כמה סיבות: ראשית, הראשונים ביארו את דברי הגמרא, על סופן משום תחילתן, שמדובר באיסורי דרבנן בלבד, לדוגמא - הרמב"ם (י"ט ג, ד); הראב"ה (ח"א ש"ת סי' קע) ופסקי רי"ד (ביצה שם). שנית, הימצאות כלל בחז"ל אינו מאפשר לנו לעשות את הפירוט שלו, ולהרחיבו מתוך סברה עצמית בלבד. כך מוכח מדברי חז"ל שהביאו רשימה מוגדרת לאיסורים שהותרו סופן משום תחילתן, ולא פתחו את העיקרון לכל דורש. פוסקים רבים כתבו שאין ניתן ללמוד איסורי שבות זה מזה, ואין לדמות גזרות חז"ל. אלא מה שהתירו ברוחב דעתם והבנתם מותר, ומה שלא – לא. לדוגמא התוספות (חולין קד). כתבו:

"אין לדמות גזירות חכמים זו לזו אלא במקומות שהש"ס מדמה".

פוסקים רבים נקטו כך: מגיד משנה (שבת ו, ט); מגן אברהם (או"ח שלח); חתם סופר (ש"ת ח"ו ליקוטים ו); כפות תמרים (סוכה מ:); לבושי מרדכי (או"ח תניינא סימן סב); ציץ אליעזר (ש"ת ד, ד) ועוד.

4. היתר עבודת אדמה בשביעית

ישנם שמביאים ראיה שחשש פקו"נ ציבורי, הגם שהוא רחוק, מאפשר מעבר גורף על איסורי דאורייתא כבר בהווה. הם לומדים זאת מהיתרו של ר' ינאי

לעשות עבודת אדמה בשביעית (סנהדרין כו.). ראייה להבנה זו הם תולים בדבריו של התוס' ר"ד (שם), שכתב שגם אם תוקף איסור שביעית מדאורייתא, פק"נ מתיר את עבודת האדמה.

לכאורה, גם על הצעה זו קשה לסמוך להלכה, עקב כמה סיבות: ראשית, למעט ר"ד וראב"ד בהשגות (שמיטה ויובל א,יא), כל שאר הראשונים פסקו שתוקף איסור שביעית בזמן הזה מדרבנן בלבד. ביניהם - רש"י (סנהדרין כו.); יראים (רעח); רמב"ם (שמיטה ויובל יט); עיטור (אות פרוזובול); תוס' בגיטין (סב.); תוס' סנהדרין (כד:); סמ"ג (עשין קמח); חינוך (פד); רא"ש (מכות א,ג); ריטב"א (ר"ה כב.); ר"ן (ר"ה כב.); ר"ש (שביעית יג); ראב"ה (תשובות סי' תתקצא); יד רמה (ב"ב עב.); תרומות (מה, טז); אור זרוע (ח"ד סנהדרין טו); סמ"ק (רנט); כפתור ופרח (מט); טור (י"ד שלא); רשב"ש (רנח)⁵ ועוד.

שנית, כאשר ר' ינאי התיר לעבוד בשביעית, הוא עשה זאת רק לאחר שהמלכות כבר גזרה על מס הארנונא, כביאור תוס' (שם):

"דפקוח נפש הוא ששואל להם המלך מס ואין להם מה יפרענו ומתים בתפיסת המלך".

כלומר, לא מדובר כאן על חשש רחוק, אלא על מציאות שבה המלך כבר גזר, ומי שלא ישלם את מס הארנונא מסתכן בנפשו. **שלישית**, מס ארנונא משמעו אחת משתי אפשרויות, חיוב מס על אחוז מסויים מתוך יבול השדה, או מס כללי שמוטל על הציבור לדאוג לאספקה לצורך המלך או צבאו. בשני מקרים אלו, מובן מדוע ר' ינאי נתן היתר כללי לכולם, שהרי גם עשיר צריך להביא אחוז מס מתוך שדהו ולא יכול שלא לעבוד בו. וכן הציבור בכללותו משועבד למס המלכות.

עד כאן הובאו בקצרה המקורות הרגילים אותם נהוג להביא, כמקורות מהימנים בחז"ל להיתר פעילות המשטרה בעידן המודרני. לכאורה, ראינו שישנם

⁵ ויעויין שם שכתב כן גם בשם הרב ר' יהודה בספר חוקות הדיינים. ועוד כתב שנראה מדברי הבה"ג; ה"ר ר' יהודה אברצלוני הנשיא; הרב ר' יהודה בן יקר והעיטור שסוברים ששביעית אינה נוהגת כלל בימינו.

קשיים לסמוך עליהם הלכה למעשה. כעת, נראה מקור נוסף בחז"ל ממנו יש יותר מקום ללמוד בסיס הלכתי לנושא של פקו"נ עתידי, ולדרך היתר מבוססת בחז"ל להפעלת משטרה בשבת, ובכך לשמירת השבת גם בימנו.

5. ההיתר לספר קומי - היתר עבודה זרה מחשש לפיקוח נפש עתידי

הגמרא (בבא קמא פג.) מבארת שיש למקורבים למלכות היתר לספר את שיער הראש, כדרך שמספרים הגויים את שערם. חז"ל קראו לזה - "מספר קומי":
"המספר קומי הרי זה מדרכי האמורי, אבטולמוס בר ראובן התיירו לו לספר קומי, מפני שהוא קרוב למלכות".

כלומר, לספר קומי אסור מדרכי האמורי. מוני המצוות הביאו מעשה זה כאיסור דאורייתא. ספר החנוך (מצוה רסב) כתב⁶:

"שלא ללכת בחוקות האמורי, וכן בחוקות הגוים, שנאמר (ויקרא כ', כ"ג) ולא תלכו בחוקות הגוי אשר אני משלח מפניכם, והוא הדין לכל שאר הגוים, כי הענין מפני שהם סרים מאחרי השם ועובדין עבודה זרה. וענין המצוה הוא שלא נתנהג כהם במלבושינו וענינינו... ולא תספר קומי, כלומר שלא יגלח מן הצדדין ויניח שער באמצע, וזהו הנקרא בלורית".

למרות זאת התיירו חז"ל לקרובים למלכות איסור זה. יש לברר איך חז"ל יכולים להתיר מעבר על איסור דאורייתא בקום עשה. ושתי אפשרויות בדבר, גישת התוספות וגישת הרמב"ם:

גישת התוספות - האיסור לא חל כלל על מקורבים למלכות

תוספות (שם) כתבו שעל הקרובים למלכות מלכתחילה לא גזרו את האיסור לספר קומי:

"התיירו לספר קומי - מתחילה לא גזרו על קרובים למלכות, והוא היה רגיל כדאשכחן במעילה (דף יז.). שהלך אבטולמוס בן ראובן וסיפר קומי, שלא יכירו שהוא יהודי והטעה אותם".

⁶ גם בשאר מוני המצוות מופיע איסור דאורייתא זה: ספר המצוות לרמב"ם (לא תעשה ל) וסמ"ג (לאוין ג).

תוספות מבינים, שחז"ל בכלל לא החילו על הקרובים למלכות את האיסור לספר קומי. כלומר, על פי דברי התוספות ניתן להבין שאין כאן אף מעבר על איסור חוקות הגויים, אלא אין בכלל איסור במציאות זו. וניתן להציע שני הסברים לכך:

1. לא מסרן הכתוב אלא לחכמים והם לא החילו על הקרובים למלכות: אמנם איסור חוקות הגויים הינו איסור דאורייתא, ומקורו בפסוקים: "וּבְחַקְתֵּיהֶם לֹא תִלְכוּ". (ויקרא יח,ג) "וְלֹא תַעֲשֶׂה כְּמַעֲשֵׂיהֶם". (שמות כג,כד), אך "לא מסרן הכתוב אלא לחכמים". כלומר, כלל האיסור של חוקות הגויים מקורו מדאורייתא, אך פרטי האיסור נתונים להגדרות חז"ל, והם לא הכילו אותו על הקרובים למלכות.

2. חז"ל הבינו שהתורה לא רצתה לאסור על הקרובים למלכות לספר קומי: ניתן להציע, שחז"ל ברוחב דעתם הבינו, שהתורה לא התכוונה להחיל את איסור חוקות הגויים, על הקרובים למלכות. להם יש צורך להיות בקרבה לגויים, ולכן להם מותר לספר קומי. לסיכום שיטת התוספות עולה, שאין כאן אף היתר, אלא האיסור אינו חל על המקורבים למלכות.

גישת הרמב"ם - לשם הצלת ישראל מותר לעבור על איסור של חוקות הגויים

בדרך אחרת צעד הרמב"ם. לפי דבריו (ע"ז יא, א,ג), עולה שאיסור הדאורייתא לספר קומי חל על כולם. אלא שלקרובים למלכות, הותר לעבור על איסור זה עקב גנאי:

"אין הולכין בחקות העכו"ם ולא מדמין להן לא במלבוש ולא בשער וכיוצא בהן שנאמר ולא תלכו בחקות הגוים... ולא יגלח השער מכנגד פניו מאזן לאזן ויניח הפרע מלאחריו כדרך שעושין הן... וכל העושה אחת מאלו וכיוצא בהן לוקה... ישראל שהיה קרוב למלכות וצריך

⁷ בלשון דומה, הביא השטמ"ק (שם) בשם תוס' ר"ד: "של בית ר"ג התירו לספר קומי. מפני שהיו קרובים למלכות ואף על פי שאין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חבירו אלא אם כן גדול ממנו בחכמה ובמנין, יש לומר דראשונים לא גזרו על קרובים למלכות".

לישב לפני מלכיהם, והיה לו גנאי לפי שלא ידמה להן הרי זה מותר ללבוש במלבושיהן ולגלח כנגד פניו כדרך שהן עושין".
את כוונת הרמב"ם בכותבו שהסיבה להתיר היא משום גנאי, נבאר על פי דבריו בשו"ת (רמד):

"שאלה - ומה יאמר אדוננו בדבר תספורת השער... היש בזה איסור אם לאו? ויורנו אדוננו גם כן פאתי הראש ופאתי הזקן, למה הכוונה בהן, ושכרו כפול.

התשובה - כל זה אסור מדברי סופרים⁸, לפי שהוא מנהגם של גוים האסור בדרך כלל, לפי שאמר יתעלה ולא תלכו בחקות הגוים וזאת התספורת במקום הנחת תפלין היא הנקראת אצל החכמים ז"ל מספר קומי, וידוע לכם איסורם בזה בפרוש ושלא התיירוהו אלא לקרוב למלכות, כדי שיגן על ישראל אצלם, כמו שהתבאר בסוטה ובזולתה".

ניתן לראות בדברי הרמב"ם, שלקרובים למלכות מותר לספר קומי כדי שיוכלו להגן על ישראל אצל מלכות הגויים. לפי זה גנאי הוא לא סיבת ההיתר המהותית, אלא נקודת ההיתר מצד הרגשת המקורב למלכות, שלו יש גנאי בהיותו נראה שונה מהגויים. לכן התיירו לו לספר קומי כמוהם, כדי שלא יימנע מלהתראות עימם עקב מראהו השונה, ויוכל להשתדל אצלם לעזרת ישראל מיד צר.

⁸ כידוע, כאשר הרמב"ם משתמש בלשון "דברי סופרים" אין כוונתו דווקא לאיסור שתוקפו מדרבנן, אלא זוהי דרכו של הרמב"ם לכנות כל הלכה שלא נאמרה במפורש בתורה, הגם שהיא נלמדת ב"ג מידות, הלכה למשה מסיני וכו'. כך כתב הרמב"ם במפורש בספר המצוות (שורש ב') – "כי כל מה שלא שמעו בסיני בבאור הנה הוא מדברי סופרים". וחזר על כך ביתר פירוט בשו"ת (הלכות אישות א). וכך גם דייקו בדבריו הפוסקים, עיין מגיד משנה (הלכות אישות א,ב); כסף משנה (שם); יד מלאכי (כללי הרמב"ם אות ז) ועוד.

**למסקנה עולה שלפי הסבר הרמב"ם לשם הצלה עתידית של ישראל התירו
בהווה איסור דאורייתא**

השתא דאתינן להכי, עולה משיטת הרמב"ם בהסבר הגמרא, כי מותר לעבור
כבר בהווה על איסורי דאורייתא לשם הצלה עתידית. שהרי התרנו למקורב
למלכות לספר קומי, וכך יוכל להסתובב בין הגויים, כדי שבעתיד הוא יוכל
להציל את אחיו היהודיים מגזירות הגויים.

השולחן ערוך הביא את שתי הגישות ולא הכריע ביניהן

השולחן ערוך (יו"ד קעח, ב) רק כתב שלמקורב למלכות מותר להתלבש
ולהידמות לגויים:

"מי שהוא קרוב למלכות וצריך ללבוש במלבושיהם ולדמות להם, מותר
בכל".

בבית יוסף (שם) הביא את שתי השיטות⁹ להיתר לספר קומי, ולא הכריע
ביניהם:

"מי שקרוב למלכות וצריך ללבוש במלבושיהם ולדמות להם מותר
בכל... ואם תאמר כיון דמדאורייתא אסירי הנך מילי ומילקי נמי
לקי עליהו, היאך היה כח ביד חכמים להתיר איסור תורה לקרובי
המלכות? ויש לומר דמשום הצלת ישראל יש כח בידם להתיר
דכשיש ישראלים קרובים למלכות עומדים בפרץ לבטל הגזירות...
ועוד יש לומר שהתורה לא פירשה דבר אלא סתמה וכתבה ובחוקותיהם
לא תלכו ומסרה הדבר לחכמים והם אסרו דברים אלו לשאר בני
אדם ולא ראו לאסרם לקרובים למלכות".

⁹ מאחר ובמשנה תורה כתוב שסברת ההיתר היא עקב גנאי, ולא משום הצלת ישראל. ישנם
אחרונים, הב"ח (יו"ד קעח), ושיירי כנה"ג (יו"ד קעח,ה), שהקשו על הב"י, והציעו פשוט בדברי
הרמב"ם שמסביר את דעתו מעין דברי התוס'. ובפשטות יש להאיר, שלאחרונים אלו לא היה
לפניהם שו"ת הרמב"ם, אשר ממנו עולה בצורה מובהקת שההיתר הוא משום הצלת ישראל
דווקא, כמו סברת הב"י.

פוסקים נוספים הבינו שההיתר לספר קומי הוא לשם הצלת ישראל

ישנם פוסקים נוספים, ראשונים ואחרונים, שהבינו כי הסיבה להיתר לספר קומי, היא משום צורך של הצלת ישראל. לדוגמה המב"ט (קרית ספר הלכות ע"ז יא אזהרה מד) כתב:

ישראל שהיה קרוב למלכות... הרי זה מותר ללבוש בלבושיהן ולגלח כנגד פניו... ואף על גב דהוי איסורא דאורייתא היתירו משום סכנת ישראל דזימנין דמבטלי שמדא"

וכן נקטו גם הרמב"ן (כתבי הרמב"ן ח"א אגרת ב' עמ' שלט) הריטב"א (ע"ז כט); קרבן העדה (שבת א, ו); שו"ע הרב (יר"ד הלכות ת"ת ג) ועוד¹⁰.

נראה שאם המשטרה תמנע מלטפל באירועים בעלי הפרעה ציבורית בלבד בעתיד האירועים יגיעו לסכנת נפשות

לכאורה ניתן להציע, שכאשר ישנו אירוע בעל הפרעת סדר ציבורי בלבד, והמשטרה תמנע מלטפל בו, ישנן השלכות עתידיות בעלות סכנת נפשות ריאלית. שהרי בשבת הראשונה ישימו לב שהמשטרה לא מגיעה לטפל באירוע כזה, ובשבת הבאה יבינו שיש פה 'ריק משטרתי', וישנו חשש ריאלי (כלומר סכנה

¹⁰ כמובן שאין בכך סתירה לדברי הנודע ביהודה על איסור ניתוחי מתים (שו"ת נודע ביהודה תניינא – י"ד רי), שהרי הוא מגדיר את הבעיה להחיל על מצב בו אין אף חולה לפנינו צורך של ספק פק"נ עתידי. אך במצב של חשש פק"נ ריאלי, מודה הנודע ביהודה שמוותר. החזו"א (יר"ד אבלות רח), הוסיף על כך ודייק שאין צורך במציאות ממשית שתהיה לפנינו כדי להתיר איסורי דאורייתא אלא – "ואין החילוק בין איתא קמן לליתא קמן, אלא אם מצוי הדבר". כך גם נקט הרב גורן (תורת הרפואה עמ' 236): "מדברים אלו של החזון אי"ש זצ"ל, יש ללמוד כמו שכתבנו, שכל שהסכנה מצויה להתרחש, גם אם אינה כעת לפנינו אלא שסביר שהיא תופיע לאחר זמן, מצב כזה נחשב פיקוח נפש כאילו החולה לפנינו... מכיון שעלולה להתפתח מזה סכנה, הרי כאילו הסכנה כבר לפנינו". בימינו נפסק עקרון זה לכו"ע, שהרי מתירים לאמבולנס לחזור למקום ממנו יצא להצלה כדי שבכל רדיס של אזור יהיה אמבולנס זמין לפעולה. למרות שיוצא שהוא מחלל שבת במלאכות דאורייתא בהווה, עבור חשש עתידי, ללא שיש חולה לפנינו כעת, אלא רק שמא יהיה חולה נוסף בהמשך השבת שיצטרך טיפול רפואי. כלומר, שכיחות סכנה עתידית (קרי חשש ריאלי) היא המאפשרת להתיר מלאכות דאורייתא בהווה.

מצויה), שיעשו במקום זה עסקאות סמים, נשק, ושאר פעולות בעלות פק"נ מובהק. לכן נראה שמותר למשטרה להיענות לקריאות אלה, אף במחיר של מעבר על איסורי דאורייתא, הגם שהן בעלות הפרת סדר ציבורי בלבד, כדי למנוע סכנת נפשות עתידית.

נראה שלאנשי הצלה מתנדבים יש להתיר לחזור לביתם לאחר ההצלה אף במחיר של איסורי דאורייתא

אנשי הצלה (שוטרים, רופאים ומתנדבים), באים למשמרת (או לקריאה) בשבת, ואם יאלצו להישאר במקום ההצלה, ולא יוכלו לחזור לביתם בשבת, דבר זה עלול למנוע מהם בעתיד לצאת להצלה. לכן נראה שיותר להם לחזור אף במחיר של איסורי דאורייתא לביתם, אחרת יגרם פק"נ עתידי.

אמנם, מבחינה מציאותית קשה לראות שאנשי הצלה בשכר (שוטרים ורופאים), יימנעו מלבוא למשמרת הבאה בשבת. עקב היותם מרוויחים כסף עבור עבודתם, הם לא ירצו להתפטר¹¹. לכן נראה שמצד המציאות רק לאנשי הצלה בהתנדבות (מד"א והצלה), יותר לחזור לביתם לאחר סיום ההצלה. מתנדבים אלו, זמינים בשבת לקריאות של פק"נ בלבד, ופריסתם הרחבה בשטח מחישה ומזרזת את הגעת ההצלה בדקות יקרות, אשר משפיעות על מצבו הקריטי של המטופל ממוות לחיים. אילולא יותר להם לחזור לביתם בסיום ההצלה, ישנו חשש ריאלי לחלוטין, שבהיותם 'תקועים' רחוק מביתם ביום השבת לאחר שסיימו את ההצלה, בעתיד הם יימנעו ולא יצאו למקרי הצלה נוספים. על כן, למתנדבי הצלה אלו, יותר לחזור לביתם אף במחיר של איסורי דאורייתא.

הרב אשר וייס (מנחת אשר ב, מב) גם פסק כך:

"ומסקנת דברינו, דאם יש חשש ברור דאם לא נתיר לחזור לבית, מעטים יהיו אלו שיתנדבו לצאת את ביתם ולהגיש עזרה לנפגעים, יש

¹¹ גריעות נוספת קיימת לאנשי הצלה בשכר לעומת מתנדבי הצלה. מאחר ומקום ההצלה שלהם קבוע, והם יודעים מראש על המשמרת, מצופה מהם (או מהמעסיק שלהם), להתכונן להישארות במקום ההצלה בסיום המשמרת. שלא כמו מתנדבי הצלה שנקראים למקומות הצלה משתנים ולא משמרת קבועה בתחנת משטרה או בבית חולים.

מקום להקל אפילו בחשש דאורייתא... ולפיכך פשוט דכשיוצא את ביתו כשמגיעה קריאת מצוקה ויהי זה באמצע הלילה או באמצע סעודת שבת, אם לא נאפשר לו לחזור לביתו עד צאת שבת פשוט שימנעו מלהתנדב מעיקרא, ונמצא שאנו גורמים סכנה גמורה וברורה לאנשים הזקוקים לעזרתם של מתנדבים אלה".

סיכום

מתוך דברים אלו עולה, שיש מקור מבוסס בחז"ל להתיר מלאכות דאורייתא כבר בהווה, אפילו כשאין פיקוח נפש לפנינו. ומכך לשמירת השבת בימנו, על ידי הפעלת משטרה יהודית בשבת. היא זו שתדאג לשמירת הסדר הציבורי אף ביום השבת, ולא יהיה יום השבת ליום האידיאלי למעבר על החוק!